

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1963

*"Liten kvällsmusik i herrgårdsmiljö."
Från en konsert i Skogaholm på Skansen
den 14 juni 1962.
Foto Studio Antoni & Geblin.*

Redaktion:

GÖSTA BERG • SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar ett utsnitt ur en miniatyr av J. H. Schildt med de svenska drabanterna invecklade i handgemäng med sachsiska trupper i röda uniformer under övergången av Düna år 1701. Se Erik Andréns och Alf Åbergs uppsats Arvid Horns trofétavlor och övergången av Düna i denna årsbok.

La couverture en couleur représente un fragment d'une miniature de J. H. Schildt: Le passage de la Duna en 1701, avec la troupe des trabans suédois aux prises avec les troupes saxonnes aux uniformes rouges. — Voir dans ce même volume les explications de MM. Erik André et Alf Åberg: Les deux tableaux ornés de trophées d'Arvid Horn et le passage de la Duna.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1963

Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

Färgbilden av guldterrinen framställd hos Esselte AB

En del skötesrenar tillhöra de bofasta, som söka sig till vid-
derna, om sommaren för att plocka hjortron, under vintern för att
fiska i avlägsna sjöar och jaga ripor, ibland även varg. Väg hit
grovbröts 1959.

Bo Sommarström

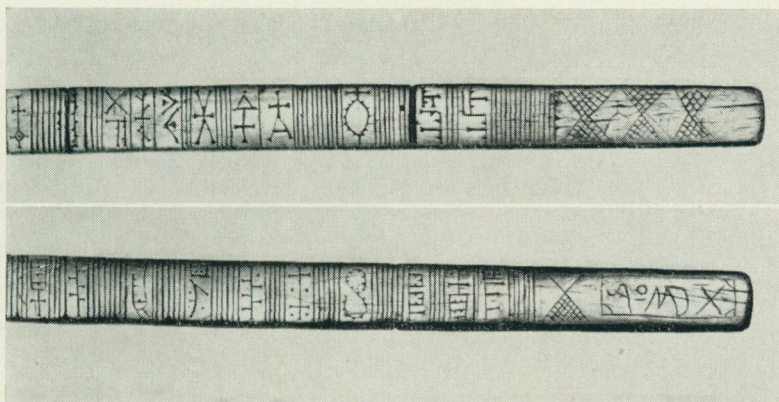
R é s u m é

Rennes de copeaux de bois du lac de montagne Tjeggelvas

Les enfants des Lapons établis près du cours supérieur du fleuve Pite possè-
dent des troupeaux entiers de ces jouets. Ces Lapons n'ont eux-mêmes qu'une
quantité insignifiante de rennes à garder, mais les troupeaux des Lapons nomades
stationnent dans cette région au printemps et à l'automne.

EN NORSK KALENDERSTAV

I samband med TV-programmet *Saker och ting* i fjol insändes
till Nordiska museet en kalenderstav av en sällsynt typ, som eljest
är känd endast från nordanfjällska Norge. Den är förut företrädd i
museets norska samlingar och i Oldsaksamlingen i Trondheim. Äga-
ren överlät sedermera sin kalenderstav till Nordiska museet. Enligt
hans uppgift hade den förvärvats av med. lic. Melker Nikolaus
Bergholtz någon gång under dennes tjänstgöring som provinsiallä-
kare i Hede i Härjedalen åren 1908—1913. Härjedalen är ett gam-
malt norskt landskap med intima förbindelser med Sör-Trøndelag,
det sydligaste norska fylke där sådana kalenderstavar hittills på-
träffats. Det torde vara omöjligt att nu avgöra, om den nyförvär-
vade staven är skuren i Trøndelagen och därifrån införd till Härje-
dalen eller om den är gjord av en härdaling. Särskilt märkligt är det
inom en ram inskurna årtalet, A^o MDX (= Anno 1510), ty så tidigt
daterade kalenderstavar kunna räknas på ena handens fingrar. Sta-

Kalenderstav av nordnorsk typ med heldragna dagstreck över stavens hela bredd.

Överst del (14 okt.—22 dec.) av vintersidan. De geometriska figurerna beteckna (från stavens ända räknat) 28/10 Simon och Judas, 1/11 Alla helgon, 11/11 Martin, 23/11 Klemens, 25/11 Katarina, 30/11 Anders (märk Andreaskorset!), 4/12 Barbara, 6/12 Nikolaus, 8/12 Marie avlelse, 13/12 Lucia och 21/12 Tomas. De djupare skårorna ha tillkommit i samband med att staven apterades till alnmått. — Nederst del (4 aug.—13 okt.) av sommarsidan. Läses mot stavens ända. Särskilt utmärkta dagar äro 10/8 Laurentius (med halstret), 15/8 Marie himmelsfärd, 24/8 Bartolomeus, 1/9 Egidius, 8/9 Marie födelse, 14/9 Korsmässa om hösten, 21/9 Matteus, 29/9 Mikael, 4/10 Franciscus och 7/10 Birgitta. Årtalet 1510 förefaller samtida med den övriga ristningen.

ven är i genomskärning rektangulär (15×30 mm); dess längd 77,4 cm.

Som vanligt på norska kalenderstavar är året fördelat på sommar- och vintersida. Vintersidan börjar 14 oktober, sommarsidan 14 april. Årets dagar äro utmärkta med streck, som äro inskurna tvärsöver bredsiden, utom vissa märkedagar som anges med geometriska figurer. Vintersidan uppvisar följande märkedagar: 28/10 Simon och Judas, 1/11 Alla helgon, 11/11 Martin, 23/11 Klemens, 25/11 Katarina, 30/11 Anders, 4/12 Barbara, 6/12 Nikolaus, 8/12 Marie avlelse, 13/12 Lucia, 21/12 Tomas, 23/12 *Torlak*, 25/12 Juldagen, 1/1 Jesu omskäreelse, 6/1 Heliga tre konungar, 13/1 midvinter, 25/1 Paulus, 2/2 Kyndelsmässa, 24/2 Petrus in cathedra, 12/3 Gregorius och 25/3 Marie bebådelsedag. Sommarsidans märkedagar

äro 16/4 *Magnus*, 25/4 Markus, 1/5 Philippus och Jakob, 3/5 Korsmässa om våren, 15/5 *Hallvard*, 8/6 *Medardus*, 17/6 Botulf, 24/6 Johannes döparen, 29/6 Petrus och Paulus, 2/7 Marie besökelse, 8/7 *Sunniva*, 20/7 Margareta, 22/7 Maria Magdalena, 25/7 Jakob, 29/7 Olof, 3/8 *Olofs translation*, 10/8 Laurentius, 15/8 Marie himmelsfärd, 24/8 Bartolomeus, 1/9 Egidius, 8/9 Marie födelse, 14/9 Korsmässa om hösten, 21/9 Matteus, 29/9 Mikael, 4/10 Franciscus och 7/10 Birgitta (kursiverade dagar äro specifikt norska).

Sedan kalenderstaven upphört att användas för sitt ursprungliga ändamål, har den apterats till alnmått, varvid dess ena ända blivit handtag och täljts av på smalsidorna, så att alnmåttet lättare kunde hanteras. Det har tydligen skett relativt tidigt. Avstånden mellan kvartersritsarna äro 163, 159, 159 resp. 153 mm, vilket sammanlagt ger en aln på 63,4 cm. Den danska (s.k. själländska) alnen, som var ca 63 cm, infördes i Norge i viss utsträckning redan 1541 men definitivt genom Christian IV:s norske lov 1604. Om kalenderstaven är skuren i Härjedalen, så har den således gjorts om till alnmått, innan den svenska alnen (som är kortare än den danska) efter Härjedalens inlemmande i det svenska riket genom Brömsebrofreden slog igenom även i hemmabruk.

Sam Owen Jansson

Zusammenfassung

Ein norwegischer Kalenderstab.

Aus dem nördlichen Norwegen ist eine kleine Anzahl Kalenderstäbe von sehr altertümlichem Typus in einigen Museen aufbewahrt. Die Jahrestage sind mit einem Strich quer über die breite Seite dargestellt, mit Ausnahme von einigen Gedenktagen, welche durch geometrische Figuren angegeben sind. Im vergangenen Jahre erwarb das Museum das älteste bis jetzt bekannt gewordene Exemplar — es trägt die Jahreszahl 1510 mit römischen Zahlen eingeschnitten. Nachdem man aufgehört hatte, diesen Stab für seinen ursprünglichen Zweck zu verwenden, wurde derselbe zum Ellenmass gemacht.